

УДК 658.15(477)

«ВИТРАТИ», «ВИДАТКИ», «ЗАТРАТИ»: ПРОБЛЕМИ ВИКОРИСТАННЯ ТЕРМІНІВ

Занора В. О., старший викладач
Черкаський державний технологічний університет,

В статье систематизированы взгляды ученых и специалистов по использованию и определению терминов «расходы», «затраты», «издержки».

Ключевые слова: *расходы, затраты, издержки.*

In the article the views of scientists and experts in usage and definition of the terms «expenditures», «expenses», «costs».

Key words: *expenditures, expenses, costs.*

Постановка проблеми. Серед вчених-економістів не існує єдиної думки щодо визначення та використання понять «витрати», «видатки» та «затрати». При їх використанні виникає певна науково-термінологічна неузгодженість цих категорій, на що звертають увагу у своїх роботах науковці [1]. Зазначені терміни деякі вчені та фахівці об'єднують до однієї категорії, інші акцентують увагу на відмінностях між ними.

В економічній літературі наведено багато визначень вищезазначених термінів, проте менш актуальним це питання не стає, враховуючи дискусії, які виникають навколо доцільності використання тієї або іншої категорії.

Відповідно, виникає необхідність розглянути погляди науковців та фахівців щодо визначення, використання понять «витрати», «видатки», «затрати» та систематизувати їх.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Як зазначає професор В. Е. Єсіпов, поняття «витрати» – одне з найбільш багатозначних в економічній теорії [2].

Дослідженню цієї категорії у своїх працях приділяють увагу як вітчизняні, так і зарубіжні вчені й фахівці. Серед них: М. Г. Грещак, О. С. Коцюба, О. В. Олійник, Ю. С. Цал-Цалко, І. Д. Шеламова, О. В. Павелко, А. М. Кузьмінський, В. Б. Івашкевич, В. П. Савчук, С. В. Мочерний, О. О. Орлов, І. М. Бойчук, А. М. Турило, Є. В. Мних, Л. А. Сухарьова, С. Н. Петренко, С. Кораблін, В. Дерій, В. Е. Єсіпов, Е. А. Ананькіна, Н. Г. Данілочкіна, Г. Фандель та ін.

Окремі питання щодо сутності витрат залишаються дискусійними. Аналіз літературних джерел показав, що у працях науковців зазвичай розглядаються дві категорії, а саме «витрати» та «затрати». Вважаємо за необхідність звернути увагу на третю категорію при розгляді цієї проблематики, а саме «видатки». Враховуючи неоднозначність трактування вищезазначених термінів, виникає необхідність огляду та систематизації підходів до їх використання та визначення у теорії та практиці економічної діяльності.

Постановка завдання. Огляд поглядів науковців та фахівців на проблему використання, визначення та сутності термінів «витрати», «видатки» та «затрати» з метою уточнення їхнього змісту, а також систематизації підходів до визначення та використання наведених категорій.

Виклад основного матеріалу дослідження. Різні підходи до визначення поняття «витрати» зумовлені тим, що витрати розглядаються з позицій придбання засобів виробництва та використання у процесі виробництва [3].

Згідно з міжнародними стандартами бухгалтерського обліку та прийнятому в них принципу обліку витрат, а саме принципу відповідності, витрати звітного періоду можуть розглядатися з різних позицій. По-перше, витрати, які приносять користь у звітному періоді – як витрати. По-друге, видатки, які в майбутньому можуть принести користь – як активи. По-третє, видатки, що не відповідають двом попереднім характеристикам, трактуються як збитки [4].

Західна економічна думка чітко відокремлює підхід до аналізу категорій витрат з погляду бухгалтерів і управлінців фірми: «Бухгалтери схильні до ретроспективного погляду на витрати, оскільки їм доводиться оцінювати ефективність фірми в минулому. До фактичних витрат відносяться фактичні витрати та амортизаційні відрахування з капітального обладнання. У західній управлінській практиці існує науковий напрям, який пов'язує інформаційні потреби управління з фінансовим обліком, де кошторис витрат та дані управлінського обліку за статтями видатків є центральною ланкою управлінського рішення» [5].

У Положенні (стандарті) бухгалтерського обліку – /далі – П (С) БО/ 16 «Витрати» [6] зазначено, що витратами визнаються або зменшення активів, або збільшення зобов'язань, що призводять до зменшення власного капіталу підприємства (за винятком зменшення власного капіталу внаслідок його вилучення або розподілу власниками) за умови, що ці витрати можуть бути достовірно оцінені. Більш розширене визначення наведено у Податковому кодексі України /ПКУ/ [7], де записано, що витрати – це сума будь-яких витрат платника податку у грошовій, матеріальній або нематеріальній формах,

здійснюваних для провадження господарської діяльності платника податку, в результаті яких відбувається зменшення економічних вигод у вигляді вибуття активів або збільшення зобов'язань, внаслідок чого відбувається зменшення власного капіталу (крім змін капіталу за рахунок його вилучення або розподілу власником).

Витрати як відтік або інше використання активів і (або) виникнення кредиторської заборгованості в результаті відвантаження або виробництва товарів, надання послуг або здійснення інших операцій, які є основою діяльності господарюючого суб'єкта, визначає В. Б. Івашкевич [8].

Затрати (видатки, витрати) є зменшенням активів або збільшенням зобов'язань (пасивів), або поєднанням того чи іншого у зв'язку з виробництвом і постачанням товарів у межах діяльності підприємства [9].

Є. В. Мних [10] та Л. І. Шваб [11] визначають «витрати» згідно з Положенням (стандартом) бухгалтерського обліку 16 «Витрати».

Що ж до трактування сутності витрат через призму економічної теорії, то Є. А. Ананькіна, Н. Г. Данілочкіна [12] зазначають, що витрати відображають вартість ресурсів, які використовуються у процесі діяльності підприємства з виробництва продукції, виконання робіт і здійснення послуг.

М. Г. Грещак та О. С. Коцюба розглядають витрати підприємства «як обсяг використаних ресурсів у грошовому вимірюванні для досягнення певної мети» [13].

В Економічній енциклопедії за редакцією С. В. Мочерного «витрати виробництва» трактуються як «спожиті в процесі виробництва продукту виробничі фонди підприємства» [14].

Ю. С. Цал-Цалко визначає витрати господарської діяльності суб'єктів підприємництва як сукупні витрати живої та уречевленої праці на виробництво продукції [15].

На думку О. О. Орлова, необхідно відокремити поняття «видатки», «платежі», «витрати»: «коли підприємство отримує засіб виробництва, ціна покупки складає видатки підприємства. Момент видатків, сума яких фіксується в бухгалтерських документах, як правило, збігається з постачанням цього засобу виробництва. Якщо відбувається виплата грошей із каси, з банківських та інших рахунків підприємства, це називається платежем... У разі використання того чи іншого виробничого чиннику мова йде про виробничі витрати...» [16].

І. М. Бойчук зазначає, що «витрати виробництва представляють у натуральній та вартісній формах» [17]. У роботі [18] колектив авторів витрати виробництва трактують як витрати живої та уречевленої праці в процесі виробництва. Зазначено, що такі витрати поділяються на витрати суспільства та витрати підприємства. Витрати ж підприємства варто трактувати як «сукупність матеріальних витрат і живої праці, що показує, скільки коштує виробництво підприємству. Виступає у формі собівартості продукції».

У роботі [19] зазначається, що витрати – придбання ресурсів, їхня вартість, а затрати – це використання ресурсів за період, собівартість.

А. М. Турило визначає витрати як «вартісне вираження абсолютної величини застосовано-споживаних ресурсів, які необхідні для здійснення виробничо-господарської діяльності підприємства і досягнення ним поставленої мети» [20].

У роботі [21] наведено таке визначення цього терміна: «Витрати – це найбільш невизначене слово в управлінні, яке визначається сумою видатків, що їх зазнало підприємство на момент придбання товарів або послуг».

У сучасній фінансово-економічній термінології та літературі термін «витрати» традиційно визначається як грошовий вираз кількості ресурсів, що використані для досягнення певних цілей. У той же час в управлінському обліку категорія «витрати» використовується у більш широкому розумінні. Тобто, для вирішення різних економіко-виробничих питань обраховуються різні види витрат. Певна частина витрат враховується задля оцінки запасів і подальшого визначення доходів. Інші витрати – «... для планування, складання кошторису і контролю за його виконанням. Врахування третіх необхідне для прийняття рішень на близьку та далеку перспективу» [22].

Професор М. Г. Грещак у роботі «Економіка підприємства» (за загальною редакцією С. Ф. Покропивного) [23] зазначає, що витрати мають натуральну та грошову форми. У роботі використовується єдиний термін, а саме «витрати».

У навчальному посібнику І. Є. Давидовича маємо таке визначення терміна «витрати»: «Витрати – це поняття, яке характерне для діяльності будь-якого підприємства чи організації, юридичної чи фізичної особи» [24]. Автор зазначає, що в економічній літературі витрати трактуються по-різному, проте визначення витрат, хоч і відрізняється одне від одного, мають спільну основу (базу), сутність якої зводиться до використання ресурсів: трудових, матеріальних, фінансових [24]. І. Є. Давидович наводить визначення «витрат» згідно зі Стандартом (положенням) бухгалтерського обліку 16 «Витрати» [24]. Надалі в тексті вживається і термін «затрати», який використовується як тотожний терміну «витрати». Водночас у роботі не наведено визначень категорій «затрати», «видатки», не визначено різниці або схожості між ними.

О. С. Іванілов зазначає, що «термін «витрати» може застосовуватися в різних значеннях». Залежно від контексту під витратами розуміють видатки, затрати, витрати, виплати. Видатки є грошовим виміром

ресурсів підприємства, що використовуються з будь-якою метою. Затрати періоду дорівнюють вартості усіх ресурсів, які придбані підприємством у цьому періоді. Витрати періоду зумовлені вибуттям ресурсів і зменшують нерозподілений прибуток підприємства цього періоду. Виплати ж пов'язані з оплатою ресурсів підприємства – коштами. Коли говорять про використання чинників виробництва, йдеться про витрати виробництва. Витрати підприємства – це грошовий вираз використання чинників виробництва для виробництва та реалізації продукції [25].

У російській економічній літературі наводиться таке визначення: «Расходы предприятия – это уменьшение экономических выгод в результате выбытия активов (денежных средств, иного имущества) и/или возникновения обязательств, приводящее к уменьшению капитала этой организации, за исключением уменьшения уставных вкладов по решению участников (собственников имущества)» [26]. Одночасно ж у роботі також використовуються терміни «затраты» та «издержки».

Аналогічне визначення цієї категорії наведено в роботі А. О. Єфремової [27]. Авторка також акцентує увагу на тому, що «чтобы считаться расходом, отток активов должен уменьшать капитал» [27]. У цьому випадку йде мова не про уставний, резервний, додатковий капітал чи чистий прибуток, а про визначення капіталу з погляду його економічного змісту. Тому що в економічній теорії під капіталом компанії прийнято розуміти загальну вартість її активів зменшену на вартість зобов'язань [1]. «Затраты – принятая к учету стоимостная оценка использованных ресурсов различного вида – материальных, финансовых, трудовых и прочих, стоимость которых может быть измерена с достаточной степенью надежности» [27]. Фахівець звертає увагу на різницю між термінами «затраты» та «расходы», пояснюючи, що «для разграничения терминов «затраты» и «расходы» важно понять, что осуществление затрат не уменьшает капитал организации» [27]. Тим часом А. О. Єфремова пише, що «под объектом учета затрат на производство понимаются реально возникающие издержки (расходы) производства, сгруппированные по различным признакам с целью формирования информации, необходимой для исчисления себестоимости продукции» [27].

«Издержки – это денежное выражение затрат производственных факторов, необходимых для осуществления предприятия своей коммерческой и производственной деятельности». Таке визначення наведено у роботі [28]. Водночас чіткого визначення терміна «расходы» не наводиться, проте, автор зазначає, що «часть расходов, связанных с производственной деятельностью, погашается только за счет прибыли, остающейся в распоряжении предприятия» [28].

У роботі [29] А. Міцкевич зазначає, що «затраты в широком смысле слова – это любые потери». В економіці затрати – це денежне вимірювання всіх ресурсів, затрачених на досягнення цели. Термін «издержки» більшість людей вважають еквівалентним терміну «затраты». Водночас автор зазначає, що «понятие затрат как денежных или ресурсных расходов недостаточно для принятия большинства решений». Ознайомившись з роботою [29], незрозуміло, яким чином автор розрізняє ці терміни.

В умовах існування ринкових відносин витрати – це величина ресурсів, що були використані для отримання деяких корисних результатів, яка представлена у грошовій формі [2].

Проведене дослідження дозволяє узагальнити та розмежувати підходи до використання та розуміння понять «витрати», «видатки» та «затрати» (рис. 1.1.). За одним із підходів ці поняття вважаються ідентичними, тотожними. За іншим – затрати розуміються як натурально-речовий, а витрати – як вартісний показник. Також наведено підхід, коли затрати розглядають як вартісну оцінку використаних ресурсів, що не зменшують власний капітал підприємства, а витрати – як зменшення активів чи збільшення зобов'язань, що призводить до зменшення власного капіталу. Існують також підходи, коли термін «видатки» вживається замість терміна «затрати», а також, коли використовується єдиний термін «витрати».

В українсько-російському словнику 1953 року видання знаходимо термін «витрати», що перекладається як «расходы, издержки» [31]. Терміна «затрати» у словнику взагалі не наведено. Проте маємо термін «видатки», що перекладається як «расход (бухг.)» [31].

Професор О. В. Олійник переконаний, що в системі вітчизняної науки доцільно вживати термін «витрати», адже цей термін використовується українцями протягом багатьох віків. Щодо терміна «затрати», то він використовується у значенні «затрата», тобто: 1) втрата, утрата, шкода; 2) знищення [32].

На думку І. Д. Шеламової [1], використання терміна «затрати» є механічним запозиченням іншомовного слова.

Проаналізувавши підходи науковців, фахівців, мовознавців до цієї проблематики В. Дерій вважає, що у вітчизняній економічній науці доречно використовувати термін «витрати». Термін «затрати» згаданий автор пропонує вживати лише тоді, коли мова йде про затрату конкретного часу (людино-днів, людино-годин), матеріалів (кілограмів, одиниць тощо), реальних грошей (готівки) на придбання товарно-матеріальних цінностей [33].

Навряд чи в цьому питанні вітчизняним вченим та фахівцям варто переймати російський досвід, який спонукає до використання трьох категорій, що призводить до плутанини між використовуваними термінами.

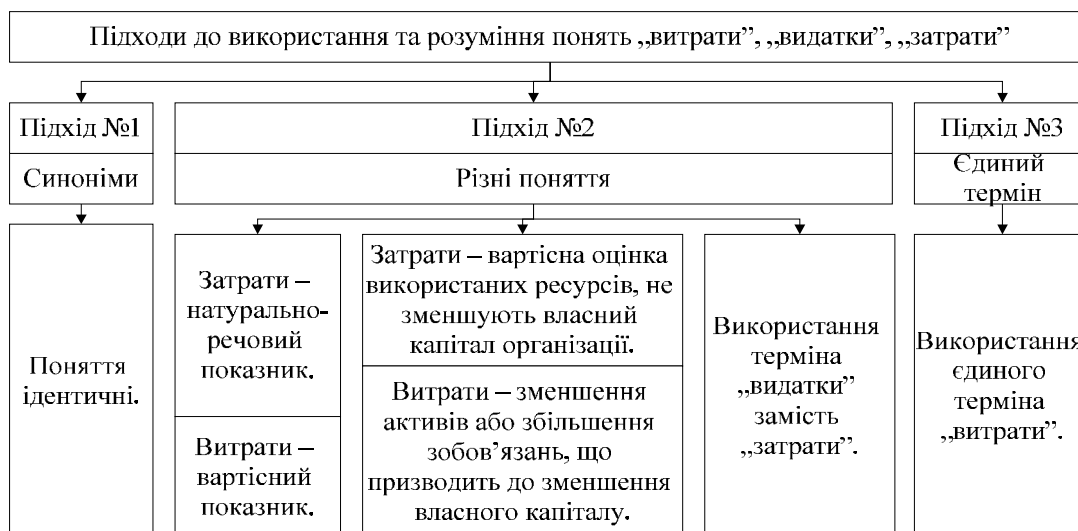

Рис. 1. Підходи до використання та визначення понять «витрати», «затрати» і «видатки» (доопрацьовано автором [30])

Висновки. Поняття «витрати» по-різному тлумачиться як вітчизняними науковцями, фахівцями, так й зарубіжними, проте їхня сутність зводиться до використання певних ресурсів: матеріальних, трудових та інших. Категорії «витрати», «видатки», «затрати» ототожнюються одними фахівцями та розрізняються іншими.

Провівши дослідження варто погодитись із науковцями, які зазначають, що термін «затрати» є запозиченням іншомовного слова, а тому доцільно вживати замість нього поняття «видатки», яке наводиться й у наукових працях мовознавців минулого сторіччя.

Одночасно варто звернути увагу фахівців та науковців на проблему запозичення і вживання іншомовних слів у наукових працях, що суттєво і негативно впливає на використання україномовних термінів, а також на розвиток української наукової термінології.

У подальших дослідженнях доцільно конкретизувати визначення категорій «витрати» та «видатки», а також розглянути проблему запозичення науковцями та фахівцями іншомовних термінів та використання їх замість україномовних, що є актуальною проблемою.

Література

1. Шеламова І. Д. Управління системою «витрати-ціна» в машинобудуванні: дис. кандидата економ. наук : 08.06.01 / Шеламова Ірина Дмитрівна. – К., 2003. – 190 с.
2. Цены и ценообразование / под. ред. проф. В. Е. Есипова. – [3-е изд.]. – СПб.: Издательство «Питер», 1999. – 464 с.
3. Павелко О. В. «Витрати» в бухгалтерському обліку: ретроспективне дослідження сутності поняття / О. В. Павелко // Вісник національного університету водного господарства та природокористування [збірник наукових праць, Ч. 2]. – 2008. – № 4. – С. 363 – 370.
4. Положення (Стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності». Затверджений наказом Міністерства фінансів України від 31.03.1999 р. № 87 // Бухгалтерський облік і аудит. – 1999. – № 6. – С. 14 – 16.
5. Мюллер и др. Учет: международная перспектива / пер. с англ. – М.: Финансы и статистика, 1993. – 147 с.
6. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 16 «Витрати»: затв. Наказом Міністерства фінансів України від 31.12.99 № 318. – К., 1999. – 6 с.
7. Податковий кодекс України № 2755-VI від 02. 12. 2010 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу – <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.
8. Ивашкевич В. Б. Организация управленческого учета по центрам ответственности и местам формирования затрат / В. Б. Ивашкевич // Бухгалтерский учет. – 2000. – № 5. – С. 15 – 18.
9. Савчук В. П. Финансовый менеджмент предприятий: прикладные вопросы с анализом деловых ситуаций / В. П. Савчук. – К.: Изд. дом «Максимум», 2001. – 600 с.
10. Мних С. В. Економічний аналіз: підруч. [для студентів вищих навчальних закладів] / С. В. Мних. – К.: Центр навчальної літератури, 2003. – 412 с.
11. Шваб Л. І. Економіка підприємства / Л. І. Шваб. – [2-е вид.]. – К.: «Каравела», 2005. – 568 с.
12. Ананькина Е. А. Управление затратами: конспект лекций / Е. А. Ананькина, Н. Г. Данилочкина. – М.: ПРИОР, 1998. – 64 с.

13. Грещак М. Г. Управління витратами : навч.-метод. посіб. / М. Г. Грещак, О. С. Коцюба. – К.: КНЕУ, 2002. – 131 с.
14. Економічна енциклопедія : у 3 т. / редкол. : С. В. Мочерний (відп. ред.) та ін. – К.: Видавничий центр «Академія». – Т. 1. – 2000. – 864 с.
15. Цал-Цалко Ю. С. Витрати підприємства : навч. посіб. / Ю. С. Цал-Цалко. – К.: ЦУЛ, 2002. – 656 с.
16. Орлов О. О. Планування діяльності промислового підприємства : підруч. / О. О. Орлов. – К.: Скарби, 2002. – 336 с.
17. Бойчук І. М. Економіка підприємства: навч. посіб. / І. М. Бойчук. – К.: Атіка, 2004. – 480 с.
18. Економіка підприємства: навч. посіб. / Бойчук І. М., Харів П. С., Хопчан М. І., Піча Ю. В. – [2-е вид.]. – К.: Каравела; Львів: Новий світ. – 2000; 2001. – 298 с.
19. Організація бухгалтерського обліку, контролю та аналізу. – підруч. / під ред. А. М. Кузьмінського. – К.: Вища школа, 1993. – 223 с.
20. Турило А. М. Управління витратами підприємства: навч. посіб. / А. М. Турило, Ю. Б. Кравчук, А. А. Турило. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 120 с.
21. Сухарева Л. А. Контроллінг – основа управління бізнесом / Л. А. Сухарева, С. Н. Петренко. – К.: Ольга; Ника-центр, 2002. – 208 с.
22. Кораблін С. Деякі обмеження моделі В. Леонтєєва «затрати-випуск» / С. Кораблін // Економіка України. – 1996. – № 2. – С. 42 – 50.
23. Економіка підприємства / за заг. ред. С. Ф. Покропівного. – [вид. 2-ге]. – КНЕУ, 2000. – 528 с.
24. Давидович І. Є. Управління витратами : навч. посіб. / І. Є. Давидович. – К.: Центр навчальної літератури, 2008. – 320 с.
25. Іванілов О. С. Економіка підприємства: підруч. [для студ. вищ. навч. закл.] / О. С. Іванілов. – К.: Центр навчальної літератури, 2009. – 728 с.
26. Економіка підприємства (фирми): уч. / под ред. проф. О. И. Волкова, доц. О. В. Девяткина. – [3-е изд.]. – М.: ИНФРА-М, 2007. – 601 с.
27. Ефремова А. А. Себестоимость : от управленческого учета затрат до бухгалтерского учета расходов / А. А. Ефремова. – М.: Вершина, 2006. – 208 с.
28. Миронов М. Г. Экономика отрасли (машиностроение) : учебник / М. Г. Миронов, С. В. Загородников. – М.: ФОРУМ: ИНФРА-М, 2005. – 320 с.
29. Мицкевич А. Управление затратами и прибылью / А. Мицкевич. – М.: «ОЛІМА-ПРЕСС Інвест»: Інститут економічних стратегій, 2003. – 192 с.
30. Лозинський Д. Л. «Витрати» та «затрати»: узгодження понять в бухгалтерському обліку [Електронний ресурс] / Д. Л. Лозинський // Вісник ЖДТУ. – № 4 (50). – 2009. – Режим доступу : http://www.ztu.edu.ua/ua/science/publishing/visnik/econom/4_50/.
31. Українсько-російський словник / За ред. члена-кореспондента АН УРСР І. М. Кириченко. – К.: Видавництво Академії наук Української РСР, 1953. – 506 с.
32. Олійник О. В. Класифікація витрат підприємства / О. В. Олійник // Вісник ЖІТІ. – 2001. – № 14. – С. 146 – 152.
33. Дерій В. Термін «витрати» і його трактування для потреб обліку та контролю / В. Дерій // Галицький економічний вісник. – 2010. – № 1 (26). – С. 154 – 160.